

VII

KUISHEID IN DIENST VAN DE LIEFDE

Hoewel het gemakkelijker is om de valkuilen te beschrijven die kuisheid in de weg staan en de vervalsingen die haar ontsieren dan om te zeggen wat kuisheid is, moeten we de laatste fase van deze beschouwing toch wijden aan een positieve benadering van kuisheid, wat al begonnen is in het werk aan de deugd van matigheid. Het is indrukwekkend om te zien dat in de weinige teksten die we kunnen vinden om over dit onderwerp na te denken, het klimaat er vaker wel dan niet een van terughoudendheid is. Voorzichtigheid wordt altijd aanbevolen, maar het is niet die deugd van voorzichtigheid die Sint Thomas beschrijft: het is die bezorgde voorzichtigheid van iemand die weet dat hij omringd is door meerdere gevaren die hem voortdurend bedreigen. Dit is bijvoorbeeld de kern van de paragraaf die het Concilie aan kuisheid wijdt in het decreet over het religieuze leven:

Laten de religieuzen daarom, indachtig de trouw aan hun professie, de woorden van de Heer geloven en, vertrouwend op Gods hulp, niet uitgaan van hun kracht en zich oefenen in versterking en beheersing van de zintuigen. Evenmin mogen ze de natuurlijke middelen verwaarlozen die bevorderlijk zijn voor de gezondheid van ziel en lichaam. Op deze manier zullen ze zich niet laten verleiden door valse theorieën die perfecte onthouding voorstellen als onmogelijk of schadelijk voor de menselijke ontwikkeling; en als door een geestelijk instinct zullen ze alles verwerpen wat de kuisheid in gevaar kan brengen. [Vat II, PC §12]

Alles wat hier gezegd wordt is waar, en het is noodzakelijk om het te onthouden. Maar de opbouw van de tekst en de gebruikte woordenschat roepen een al te bezorgd klimaat op. Het lijkt moeilijk om bij de presentatie van de gelofte van kuisheid aan jongeren genoeg te nemen met het spreken over trouw aan een verbintenis, een trouw die in stand wordt gehouden door Gods hulp - èn door een voorzichtigheid die alles afwijst wat een gevaar vormt. *Wat is de bron van dit alles? Waarom gaat de gewijde celibatair zich op deze manier wapenen tegen gevaren als hij niet weet waar de weg naartoe leidt, als de keuze waaraan hij zich houdt geen andere betekenis heeft dan oproep om deze keuze te respecteren? Als de deugd van kuisheid wordt voorgesteld als een manier om persoonlijke zuiverheid te beschermen en te bewaren, impliceert dit dan dat deze zuiverheid oorspronkelijk is en dat de wereld deze zou komen verstoren? Als kuisheid bestaat uit het beschermen van jezelf tegen de wereld, is het dan echt een wenselijke manier van leven voor een volwassene?* Hier zijn we, zoals altijd in het leven met God, op de verkeerde weg als we vergeten dat het een kwestie is van kiezen voor het leven. Een leven dat zeker anders is dan het leven van de meeste mensen, maar wel een leven dat betekenis heeft voor de persoon zelf. In zijn encycliek over het priesterlijke celibaat benadrukte Paulus VI het belang van kuisheid:

Kuisheid wordt niet geleefd vanuit een minachting voor de goddelijke gave van het leven, maar uit een hogere liefde voor het nieuwe leven dat voortkomt uit het paasmysterie. Het wordt geleefd met moedige soberheid, met een vervullende spirituele dynamiek, met voorbeeldige integriteit en ook met een zeker gemak. [Sacerdotalis Caelibatus, 1964, §12]

Er gaat door deze paar regels een aangenaam fris briesje dat zeldzaam is bij ons onderwerp, vooral in teksten van het leergezag. Voorzichtigheid en bescherming te midden van gevaren hebben plaatsgemaakt voor de uitstraling van paasleven, spirituele dynamiek en vervulling. En de paus introduceert

een dimensie van kuisheid die symptomatisch is voor haar status als deugd: zij die kuis zijn leven hun kuisheid "met een zeker gemak." Dit is een van de drie kenmerken van de aanwezigheid van een vaste gewoonte (*habitus*), samen met eenvoud en met het plezier dat je beleeft aan deze manier van handelen. Kuisheid is dus niet alleen een bevrijding, meer of minder moeilijk, een ascetische uitweg uit de valstrikken van het verlangen, maar ook en vooral een vrijheid die effectief en waarneembaar is voor de betrokkene en voor degenen die hem of haar ontmoeten. Zoals alle deugden is kuisheid geen nauwgezette obsessie, maar een manier van leven, met een zeker gemak. Door de nadruk te leggen op de gevaren die haar bedreigen en het misbruik dat haar praktijk kenmerkt, vergeten we vaak haar doel en haar essentie: een vrijheid om echt lief te hebben, zij het op een andere manier dan gebruikelijk. In een andere inspirerende paragraaf heeft Paulus VI dit doel duidelijk uiteengezet:

Het antwoord op Gods roeping is een liefde-antwoord op de liefde, die Christus ons op zo'n sublieme wijze heeft getoond. Dit antwoord wordt omgeven door het geheim van de bijzondere liefde van Christus jegens hen tot wie Hij de dringende uitnodiging richtte om Hem te volgen. De goddelijke kracht van de genade voert de eisen van de liefde steeds hoger; en als de liefde echt is, dan is ze ook totaal, onveranderlijk en blijvend, en stuwt ze de mens onweerstaanbaar tot het hoogste. Daarom is het vrij gekozen celibaat in de Kerk altijd beschouwd "als een teken van liefde en als een stimulans tot liefde", teken van een liefde zonder voorbehoud, stimulans tot een liefde die zich opent voor allen. Men kan in zo'n leven, dat zich om de genoemde motieven helemaal wijdt aan anderen, moeilijk een uiting zien van geestelijke armoede of van egoïsme; het is immers en het moet zijn een voortreffelijk en zeer markant voorbeeld van een levenswijze, die gestuwd en gevoel wordt door de liefde, waarin de mens heel zijn eigen grootheid manifesteert! Er valt toch niet te twijfelen aan de morele en geestelijke rijkdom van een leven, dat volledig is toegewijd niet aan een of ander ideaal, hoe verheven ook, maar aan Christus en aan zijn werk voor de vernieuwing van de mensheid, overal en in alle tijden? [Sacerdotalis Caelibatus, 1964, §24]

Al is kuisheid een weg die gemarkeerd wordt door eisen, door een breuk met bepaalde gedragingen, door een vorm van gemis, het is vooral een vorm van liefde die alleen volledig menselijk zal zijn als ze totaal en stabiel is, een liefde die de bron zal zijn van een vreugde en een morele en spirituele volheid die geen enkel verbod op zich teweeg zou kunnen brengen. Het is waar dat de tekst van het Concilie liefde noemt als het doel van kuisheid, liefde tot God en tot alle mensen:

De kuisheid "voor het Koninkrijk van de Hemel", die religieuzen belijden, moet gezien worden als een eminente genadegave. Het bevrijdt het menselijk hart zodat het kan branden van de liefde voor God en alle mensen. [Vat II, PC §12]

Hoe is kuisheid een manier van liefhebben? Als het een bevrijdende deugd is, als het het hart opent voor de liefde van God en van alle mensen - in de hoop dat de liefde voor jezelf is inbegrepen in deze liefde voor alle mensen - hoe kunnen we ons dan deze liefde voor God, voor de naaste en voor onszelf voorstellen in de kuise mens? De liefde is daardoor nauw verbonden met kuisheid. Kuisheid is dus niet vreemd aan menselijke liefdeservaringen, al is het een bevrijde liefde. Maar bevrijd waarvan? Van seksualiteit? We hebben gezien dat dit onmogelijk is. Is het een liefde ontdaan van alle fysieke aspecten, 'puur spiritueel'? Dit is net zo onmogelijk voor de wezens van vlees die wij zijn. Laten we proberen beter te begrijpen waarheen liefde voor God, voor onze naaste en voor onszelf leidt als we liefde willen ontwikkelen.

Liefde voor God

De deugd van kuisheid geeft vorm aan onze relatie met God en bewaart in die relatie het anders-zijn en de innerlijke vrijheid. Ze verwerpt elke verwarring, elke onmiddellijke relatie met God, die magisch zou zijn. Ze is ook op haar hoede voor exclusiviteit, voor woorden en houdingen die ons doen geloven dat het mogelijk zou zijn om met God te leven zonder bemiddeling: "Ik leef alleen voor God...". We hebben gezien hoe kuisheid een juiste relatie impliceert met het gemis dat het hele menselijke leven kenmerkt, inclusief het spirituele leven. Waar het om gaat is de juistheid van onze relatie met God, niet alleen op moreel niveau, maar ook op theologisch niveau, want God tot object maken, ook al is het een object van exclusieve liefde, is geen respect hebben voor God.

Heeft de uitdrukking "naar God verlangen" enige betekenis? Dit is een cruciale vraag. De mogelijkheid om God lief te hebben staat op het spel. Het wordt op een heel duidelijke manier opgeroepen door de volgende opmerking: God is geen object, hij is een Woord dat zich richt tot het verlangen. Maar waar vinden we dit Woord? In de teksten van de Schrift, in de sacramenten, maar niet op de manier waarop een woord gewoonlijk tot mij wordt gericht. Ik kan God niet zien, ik kan Hem niet ontmoeten. Hij is onzichtbaar. Zelfs als Jezus Christus de zichtbaarheid van God is, is Hij op zijn beurt onzichtbaar geworden, Hij is verrezen, wat zeker niet betekent dat Hij voor ons beschikbaar is. Dus niet alleen is het Woord van God verkondigd, maar het is ook radicaal niet beschikbaar. Als ik Hem vraag, zal God niet antwoorden. De gelovige kan zich dus, voor zover hij met grote liefde naar God verlangt, niet wenden tot een object, tot een objectiviteit van God, tot een herkenbaar persoon die hem een steunpunt zou bieden. Integendeel, zoals Johannes van het Kruis zegt, hij is als iemand die in de lucht hangt [Geestelijk Hooglied B, 9, 6] en nergens kan leunen. [J. Cugno, Johannes van het Kruis, 1979].

Het is goed om jongeren in vorming eraan te herinneren en te leren dat vurigheid nooit los verkrijgbaar is van het geloof en dat het geestelijk leven zich vooral ontwikkelt in de nacht. Voorwaarts gaan "zwevend in de lucht zonder te weten waar ik kan leunen" is veel minder comfortabel dan de illusie in stand houden dat God al mijn verwachtingen zal vervullen. En toch is dit de harde ervaring waar we doorheen moeten als we ons willen toewijden aan een vorm van leven gewijd aan God. We ontmoeten Hem niet, we zien Hem niet, en toch is Hij degene aan wie we ons leven geven. De spanning tussen deze twee zinnen is zo sterk dat we gemakkelijk in de verleiding komen om een van de twee af te zwakken, ofwel door ons zozeer vast te klampen aan het zintuiglijke dat we God tot object van onze affecties maken, ofwel door te denken dat ons leven aan Hem geven een soort algemene pijler is waar ons leven op steunt, maar zonder ernstige gevolgen voor ons affectieve leven.

Is jezelf geven aan God een liefdeservaring?

Hoewel onthouding van seksuele relaties met een ander mens deel uitmaakt van de radicale aard van religieuze toewijding, mag dit niet leiden tot een vorm van erotisering van de relatie met God. De religieus of priester onthoudt zich van seksuele relaties uit zorg voor consistentie met de totale gave van zichzelf aan God, maar hij moet zich er ook van onthouden om op een fantasierijke manier een vorm van spirituele erotiek te ontwikkelen die consistent zou moeten lijken met zijn toewijding. Je kunt niet met Jezus trouwen, tenzij je je duidelijk bewust bent van de metaforische aard van deze uitdrukking. Veel spirituele schrijvers tussen de 16e en 19e eeuw bewogen zich min of meer voorzichtig in deze richting, en dit leidde tot menselijke en spirituele rampen. De heer Tronson, een sulpiciaan die met zijn *Bijzondere Onderzoekingen* een grote invloed had op de seminaries van die tijd, verbood seminaristen streng om vriendschap met elkaar te sluiten, en nodigde hen twee bladzijden later uit om "de tederste liefkozingen die de Heer reserveert voor hen die zich aan Hem geven ..." te verwelkomen.

Ook al was Teresa van Avila in staat om zulke beelden te gebruiken om haar mystieke ervaring uit te drukken, het is gevaarlijk om ze lukraak toe te passen op elke vorm van geestelijk leven, vooral voor mannen. Als het lichaam volledig aanwezig is in het spirituele leven - zonder welke het niet menselijk zou zijn - is het essentieel om de kloof tussen onze aanwezigheid en die van God te peilen. Christus is niet lichamelijk aanwezig voor ons als een vriend die we ontmoeten, zoals Jezus was toen Hij wandelde en at met zijn discipelen. De aanwezigheid van zijn Lichaam is een sacramentele aanwezigheid, die niet op dezelfde manier affectief of zelfs zintuiglijk kan worden ervaren als de aanwezigheid van het vleeselijke lichaam van een geliefde.

Sommige mensen voelen zich prettig bij een huwelijks benadering van het spirituele leven en vinden in de Traditie meesters op wie ze kunnen vertrouwen. Maar dit kan niet de enige manier zijn om naar het christelijk geestelijk leven te kijken, omdat niet iedereen zich daar prettig bij voelt. En als het geloof geleefd wordt volgens deze manier om de relatie met God of Christus voor te stellen, dan moet dat gebeuren met strikt respect voor het metaforische karakter ervan. De liefde Gods is niet alleen een factor van evenwicht voor hen die in kuisheid leven, maar vormt de bron en het doel ervan, op voorwaarde dat deze liefde niet wordt beschouwd als gelijkwaardig aan de vorm van menselijke liefde die we hebben afgezworen.

Gebed, een uitdaging voor de kuisheid

Als we door de deugd van kuisheid in staat worden gesteld om op een juiste manier lief te hebben, dan geeft deze deugd niet alleen vorm aan de relaties die we met elkaar hebben. Het beïnvloedt ook onze relatie met God. Laten we eerlijk zijn, er zijn veel manieren om niet kuis te zijn in je relatie met God. Seksuele fantasieën over Christus zijn zeldzaam, maar ze kunnen bestaan; het is onwaarschijnlijk dat ze een solide basis vormen voor het gebedsleven, omdat ze de relatie met Christus reduceren tot een menselijk liefdesverhaal, zonder respect voor wie Hij is. Vaker komen we een relatie met God tegen die onder de noemer van kuisheid in twijfel getrokken zou moeten worden, hetzij op het gebied van het gevoelsmatige, hetzij op dat van de gratuïteit. Ook al heeft het gevoelsmatige zijn plaats in het gebed, omdat we bidden met ons hele wezen en nergens anders dan in ons lichaam, is het essentieel om het feit te integreren dat geen enkel gevoelsmatig teken, geen enkele emotie toegang geeft tot God anders dan in de vorm van bemiddeling. Niets dat gevoelsmatig is, is God, niets heeft de smaak van God, zoals Johannes van het Kruis krachtig onderwees toen hij sprak over het smakeloze als de weg naar God:

Zichzelf in God zoeken is Gods gaven en genoegens zoeken. Maar God in zichzelf zoeken is niet alleen jezelf ontdoen van allebei, maar ook streven naar het meest smakeloze in God en in de wereld voor Christus. En dat is de liefde tot God. [Bestijging Karmel 2, 7, 5].

Te veel belang hechten aan het gevoelsmatige aspect van het spirituele leven, geloven dat deze gevoelsmatige ervaringen een plaats van evenwicht kunnen bieden voor kuisheid, is een waanidee. Want niet alleen is het een illusie om te geloven dat we God in ons vlees kunnen ontmoeten op dezelfde manier als we een geliefde kunnen omhelzen, maar bovenal is het een vorm van afgoderij om gevoelsmatigheid toe te passen op iemand die verder gaat dan alles wat men gevoelsmatig kan waarnemen.

Tot slot wordt kuisheid in twijfel getrokken in onze relatie met God als deze relatie er een wordt van bezit, of zelfs van het gebruiken van God om ons te dienen. In feite zijn er manieren om een vraaggebed te formuleren die de persoon tot wie het gebed is gericht ondergeschikt maken. Meester Eckhart was zich hier terdege van bewust toen hij zijn toehoorders met verve uitdaagde:

Sommige mensen willen naar God kijken zoals ze naar een koe kijken, met dezelfde ogen; ze willen van God houden zoals ze van een koe houden. Je houdt van de koe voor de melk en de

kaas en voor je eigen voordeel. Zo doen al die mensen die van God houden voor uiterlijke rijkdom of innerlijke troost. Ze houden niet echt van God, ze houden van hun eigen voordeel.
[Preek 16b]

De liturgie, een ervaring van kuisheid

De liefde voor God is gericht op een onstoffelijk wezen en wordt innerlijk uitgedrukt door verborgen gebed, maar dat betekent niet dat de ervaring zo geestelijk is dat ze niets met het lichaam te maken heeft. Het is in en door het lichaam dat de gelovige bidt, en het is met zijn glimlach, zijn ogen en zijn handen dat hij deze liefde voor God vertaalt in liefde voor anderen. Voordat we nader ingaan op wat er bij kuisheid op het spel staat in de liefde voor anderen, kunnen we een bijzondere plek noemen waar het lichaam sterk betrokken is bij de relatie met God, namelijk de liturgie. Alles wat hier gezegd is over kuisheid, de vruchtbaarheid en de valkuilen ervan, kan toegepast worden op de praktijk van de liturgie. We doen mee met ons hele lichaam door middel van zang, woorden en gebaren. Als we een opvatting over kuisheid hebben ontwikkeld die ertoe leidt dat we ons lichaam negeren, is het zeer waarschijnlijk dat dit in de liturgie te zien zal zijn en dat dit niet in het voordeel van de liturgie zal zijn. Maar als we de liturgie gebruiken als een soort uitlaatklep voor een gevoelsmatigheid die zichzelf geen andere plaats van expressie gunt, lopen we het risico dat we minder de glorie van God vieren dan onze eigen erotiek. Eenvoud van gedrag of manier van zingen, soberheid van gebaren, aandacht bij wat we doen zijn manieren om kuisheid in praktijk te brengen in de liturgische setting. De westerse traditie, vanaf de regels van Sint Augustinus en Sint Benedictus, nodigt ons uit om van de liturgie geen plaats te maken om onze emoties of onze frustraties te uiten, maar een ervaring om ons hele wezen op God te richten, te beginnen met ons lichaam. *"Laat je hart overeenstemmen met wat je lippen zeggen,"* zeggen deze regels. Dit is geen uiting van subjectiviteit, maar een geleidelijke hechting van het hart, van het hele wezen, aan wat gezegd of gezongen wordt en wat is vastgelegd. De liturgische ervaring is er een van jezelf decentreren: in plaats van uit te drukken wat in mij is, moet ik proberen me eigen te maken wat de Kerk zegt, wat de gemeenschap zingt, wat op dat moment misschien niets te maken heeft met de toestand van mijn ziel of mijn emoties.

Door ons uit te nodigen om af te zien van het bezitten van God, waarbij we Hem ten dienste van ons stellen, leert de liturgie ons kuisheid in onze liefde voor Hem. Lofprijzing lijkt het kuise gebed bij uitstek te zijn, omdat het de bewondering richt op God om wat Hij is en niet om wat Hij voor ons doet. We moeten ons inzetten voor de liturgie alsof we iets voor Hem doen, ons volledig inzetten, met onze geest en ons lichaam, zonder onszelf in het middelpunt te plaatsen, want Hij staat in het middelpunt van de liturgie.

Liefde voor anderen

Als Sint Thomas de deugd van de matigheid presenteert, waarvan kuisheid een van de bestanddelen is, vraagt hij zich af of deze deugd de belangrijkste is. En hij rechtvaardigt dat die deugd niet alleen na de theologische deugden komt, maar ook na de andere drie kardinale deugden - voorzichtigheid, rechtvaardigheid en standvastigheid - omdat deze nuttig zijn voor anderen: *"Een deugd is des te beter naarmate ze meer bijdraagt aan het welzijn van velen"* [STh q.141, a4] Dit is een referentiepunt dat nooit verloren mag gaan voor biechtvaders en vormingsverantwoordelijken die jongeren moeten ondersteunen bij hun ontdekking van kuisheid. Als de strijd voor kuisheid een gelegenheid is om zichzelf op te sluiten, als het alleen een zoektocht naar persoonlijke perfectie oplevert, dan mag het een Stoïcijnse inspanning genoemd worden, maar het is geen christelijke strijd. Liefde moet de kern zijn van alle christelijke geestelijke en morele inspanningen, en dus van het religieuze leven. Als kuisheid de deugd

van zelfbehoud zou zijn, zou het de laatste zijn, omdat het ver verwijderd zou zijn van liefde. Maar kuisheid kan ook gezien worden, vooral in de context van religieus leven, als de bron van een bepaalde manier van liefde. Dit verband tussen kuisheid en liefde werd benadrukt in een Romeinse richtlijn:

Kuisheid bevrijdt op unieke wijze het menselijk hart om te branden van liefde voor God en voor alle mensen. Een van de grootste bijdragen die religieuzen vandaag de dag aan mensen kunnen leveren, is zeker om hen, meer door hun leven dan door hun woorden, de mogelijkheid te laten zien van ware toewijding en openheid naar anderen, door hun vreugden te delen, door trouw en constant te zijn in liefde, zonder een houding van dominantie of exclusiviteit [Richtlijnen vorming Potissimum institutioni 1990, § 13].

Op dezelfde manier presenteren de Dominicaanse Constituties de praktijk van kuisheid niet als een norm die moet worden nageleefd in menselijke relaties, maar als de bron van liefde voor anderen.

Door kuisheid te beloven "met het oog op het koninkrijk van de hemel", treden de broeders in de voetsporen van Sint Dominicus die uit liefde voor God zijn hele leven een ongeschonden maagdelijkheid bewaarde en zo ontvlamd was door liefde en ijver voor de zielen dat "hij alle mensen verwelkomde in de uitgestrekte schoot van zijn liefde, en omdat hij van iedereen hield, hield iedereen van hem, aangezien hij begaan was met zijn naaste en medelijden had met de ongelukkigen" [Constituties §25].

Kuisheid in menselijke relaties

Deze bevestiging van de onmisbare plaats van de liefde in het religieuze leven kan natuurlijk en normaal lijken en tegelijkertijd veel vragen oproepen. Dit komt, denk ik, door het feit dat voor ons het toppunt van liefde de romantische liefdesrelatie van een koppel is. Als ik 'ons' zeg, heb ik het over westerlingen na het einde van de Middeleeuwen. Laten we niet vergeten dat we vanaf de 12e eeuw een literatuur zagen ontstaan die de emotie van de liefde steeds meer benadrukte en presenteerde als de sterkste emotie die een mens kan voelen. Religieuze literatuur was niet immuun voor deze ontwikkeling en mystici vanaf de tijd van Sint Bernardus wijdden vaak, maar niet altijd, het beste deel van hun geschriften aan een commentaar op het Hooglied. De romantische liefdesrelatie van het koppel groeide in kracht, totdat het, zij het laat, de enige reden voor het huwelijk werd en alle andere vormen van liefde werden gedevalueerd. Dit is wat we vandaag de dag zien: de ouder-kindrelatie, de verschillende vormen van opvoedingsrelaties of meester-discipelrelaties, de vriendschapsrelatie zijn saai en onopvallend in vergelijking met de romantische liefdesrelatie van een koppel.

Terwijl schrijvers uit de Oudheid of de Middeleeuwen vriendschap als een radicaal andere relatie zagen dan deze romantische liefdesrelatie van een koppel, hebben we tegenwoordig de neiging om ze op dezelfde schaal te plaatsen, vriendschap aan de min-kant en romantische liefde aan de plus-kant. Als we kinderen samen zien spelen, zelfs kleintjes, maken we grapjes over het "vriendinnetje" van de jongen op de kleuterschool, of moedigen we jonge tieners aan om zich als stel te gedragen op manieren die helemaal niet overeenkomen met wat ze werkelijk zoeken, maar die de uitvoering zijn van het enige model dat ze hebben gekregen. Het is dit monopolie van de romantische liefdesrelatie van een koppel dat ook verklaart waarom de aantrekkingskracht die sommige mannen voelen voor het gezelschap van andere mannen wordt ervaren als homoseksualiteit en wordt uitgedrukt in termen van seksueel verlangen, terwijl, als we zouden luisteren naar het diepe verlangen van deze mannen, ze het niet hebben over seks, maar over genegenheid, vertrouwen en nabijheid met een andere man. Ze zouden gewoon het enige model uitvoeren dat ze hebben gekregen, een seksueel antwoord geven op een verwachting die er heel vaak niet is. Uiteindelijk is het dit monopolie dat de misverstanden over

de gelofte van kuisheid verklaart: afzien van seks wordt tegenwoordig gezien als afzien van liefde, omdat er geen ander model beschikbaar is.

We moeten dus beter nagaan hoe de keuze om Gods liefde tot de essentiële pijler van ons leven te maken zich verhoudt tot de menselijke relaties die we geroepen zijn te ontwikkelen. Toegewijd aan de dienst van God, blijven we mensen: het zou een illusie zijn om te denken dat onze relatie met God in gebed alleen ons de legitieme troost zal brengen die we nodig hebben.

De keuze voor het gewijde celibaat is geworteld in een persoonlijke en bijzondere ontmoeting met Christus. Het gewijde celibaat is geen manier van liefhebben zonder lichaam, maar eerder een bijzondere manier om je lichaam te leven. Wat in de ogen van de wereld schandalig is, is de bevestiging van een liefde die net zo echt is als getrouwde liefde, maar zonder enige zintuiglijke bemiddeling. Het is duidelijk dat een man of vrouw wiens affectiviteit en verlangen nooit enige voldoening of bevrediging ontvangen, niet in staat zou zijn om van anderen te houden en dus ook niet om van God te houden. Maar waar zullen ze deze voldoeningen vinden? Ongetwijfeld zullen sommigen, door een speciale genade, ze vinden in het gebed. Maar voor de meerderheid is het gebed weliswaar een onmisbare levensbron, maar het voorziet hun genegenheden en verlangens niet van alle elementen die nodig zijn om de liefde in hen te laten groeien, om vooruitgang te boeken naar het ideaal van geestelijke maagdelijkheid. Daarom worden ze ertoe gebracht om deze elementen te zoeken in menselijke gehechtheden, gehechtheden aan activiteiten en vooral aan mensen. En dit is waar de behoefte aan kuisheid om de hoek komt kijken.

Het religieuze leven en het priesterambt confronteren ons dagelijks met een ander aspect van menselijke relaties dat door kuisheid belicht en uitgedaagd wordt: namelijk alles wat te maken heeft met het uitoefenen van macht of gezag. Net als bidden lijkt dit misschien niets met kuisheid te maken te hebben wanneer we de reikwijdte ervan beperken tot seksualiteit. Maar als we het beschouwen als een manier om relaties aan te gaan zonder te willen bezitten, als een manier om lief te hebben zonder de ander voor onszelf te gebruiken, dan heeft het veel te zeggen over de verschillende gezagsfuncties waartoe we geroepen kunnen zijn. Het bestuur van een christelijke groep, of het nu een religieuze gemeenschap, een parochie of gewoon een klein studentenpastoraat of een spiritualiteitsgroep is, wordt uitgeoefend binnen een institutioneel kader dat de voorwaarden bepaalt. Canoniek recht, constituties, de statuten van de beweging en andere teksten bepalen wat gezag inhoudt en hoe het moet worden uitgeoefend. Maar gezag kan niet simpelweg worden opgevat als de toepassing van deze teksten, zoals een wetenschapper stap voor stap een experimenteel protocol zou volgen. De andere pool van de macht is die van menselijke relaties, waarbij elke overste zijn eigen manier heeft om zijn ambt uit te oefenen, volgens zijn persoonlijkheid, maar ook overeenkomstig die van de persoon tot wie hij zich richt. De Regel van Sint Benedictus moedigt de abt bijvoorbeeld aan om zijn manier van het uitoefenen van zijn ambt aan te passen aan de monnik tot wie hij zich richt. Sommigen hebben vastberadenheid nodig, anderen zachtheid en aanmoediging. Onder de aanzienlijke moeilijkheden die we tegenkomen bij het besturen van gemeenschappen in de Kerk, zien we vaak spanningen tussen een verwijzing naar de Wet, die noodzakelijk maar soms nogal abrupt is, door oversten die tegelijkertijd verwikkeld zijn in menselijke relaties die verre van duidelijk zijn. Sommigen zullen verwijzen naar de canonieke regels ten koste van een luisterend oor, terwijl anderen alles goedpraten in naam van subjectieve relaties. Bij sommigen worden overtredingen hard veroordeeld, anderen worden tegemoet getreden met een hoop excuses of verklaringen; er ontstaan vormen van 'klantenbinding' tussen een overste en degenen die aan hem 'verplicht' zijn. Oversten die genegenheid nodig hebben zonder dit te herkennen, durven de noodzakelijke beslissingen niet te nemen uit angst om niet geliefd te worden. Er is altijd subjectiviteit in de uitoefening van gezag door een mens: het gevaar schuilt niet in het bestaan ervan, maar in de afwezigheid van regulering. De relatie met de Wet is een essentieel steunpunt,

niet alleen om dit of dat gedrag te veroordelen, maar als middel om subjectieve macht te reguleren. Ik ken een benedictijnenklooster dat behoorlijk ziek is door de complexe relaties die de abt met sommigen en anderen heeft opgebouwd, en waar deze abt al jaren het commentaar op de Regel heeft achtergelaten, wat toch een essentiële oefening is in deze traditie. De monnik leeft "*onder een Regel en een abt*", niet de een zonder de ander. De abt moet volgens de Regel regeren, maar staat zelf ook onder de Regel, die er is om licht te werpen op alles wat te zeer getekend is door subjectiviteit of de behoefte om bemind te worden. Als deze vader-abt het risico zou nemen om vaker de Regel te commentariëren voor zijn monniken, inclusief de hoofdstukken over de abt, zou hij misschien in zijn eigen woorden horen wat twijfelachtig is in zijn gedrag. In ieder geval zouden de monniken in de Regel horen wat hen in staat zou stellen meer vrijheid te verwerven.

Uit deze situaties blijkt duidelijk dat het er niet alleen om gaat de wet toe te passen of openbaar te maken. Bovenal moet het gezag worden uitgeoefend door iemand die niet op zoek is naar emotionele voldoening of compensatie voor tekortkomingen. Een kuis bestuur sluit het hebben van menselijke relaties of hechtere vriendschappen niet uit, maar het vereist wel dat de persoon die het uitoefent zichzelf goed genoeg kent om zijn ambt niet te gebruiken om zijn eigen bevrediging of emotionele veiligheid te dienen. Hier ligt een kans om schepper van vrijheid te zijn voor zichzelf en voor anderen, als men deze verantwoordelijkheden uitoefent zonder de behoefte door iedereen geliefd te zijn: het doel is om in dienst te staan van het welzijn van de gemeenschap en het welzijn van elk individu, en niet om omringd te zijn door een warme en bewonderende cocon. De huidige frequentie van ernstige crises en de behoefte aan canonieke en apostolische bezoeken, zowel in nieuwe gemeenschappen als in gemeenschappen met een lange traditie, laat zien dat deze kwesties zeer complex kunnen worden, omdat het verband tussen autoriteit en ongezonde relaties tot onontwarbare situaties kan leiden, zelfs als er niets seksueels op het spel staat.

Apostolisch leven

Voor diocesane priesters en apostolische religieuzen is kuisheid direct verbonden met het apostolische leven. Door de lasten en het comfort van een gezin op te geven, kiezen ze ervoor beschikbaar te zijn voor de zending die hun is toevertrouwd, en deze beschikbaarheid voor de zending geeft concreet uitdrukking aan hun fundamentele beschikbaarheid voor God. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk ontwikkeld in de Constituties van de Sociëteit van Jezus:

Kuisheid, die bovenal een vrije gave van God is, is wezenlijk apostolisch in de Sociëteit; het is de bron van radicale beschikbaarheid en mobiliteit voor de missie. Kuisheid mag in geen geval worden opgevat als uitsluitend gericht op de persoonlijke heiliging van ieder individu. De kostbare apostolische vrucht ervan is, naast de vrijheid voor grotere mobiliteit in de dienst van God, op de manier van de engelen, het hebben van volwassen, eenvoudige relaties, zonder angst, met de mannen en vrouwen met wie en voor wie we ons ambt uitoefenen met het oog op de opbouw van het lichaam van Christus. [Constituties §144]

Hier hebben we een tamelijk radicale uitdrukking van de relatie tussen kuisheid en apostolisch leven: het laatste is het belangrijkste doel van het eerste, zowel wat betreft de beschikbaarheid die het teweegbrengt als de juistere relaties die het teweegbrengt in het ambt. In bisdommen zien we bijvoorbeeld dat het gezins- en beroepsleven van getrouwde permanente diakens hen minder beschikbaar maakt voor veranderingen in hun ambt. Maar de deugd van liefde gaat, zoals altijd, dieper, verandert de manier van zijn in de apostolische relatie en maakt het mogelijk het ambt te leven als een dienst van Christus. Zelfs als door deze bediening diepe relaties worden gestimuleerd, is het toch Christus die in het middelpunt staat en niet de persoon van de bedienaar of zijn emotionele verwachtingen.

Gemeenschapsleven

Ondersteunt het broederlijke leven, of het nu de levensgemeenschap in het religieuze leven betreft of de omgang tussen priesters, de kuisheid? Is het een van de gedragsvormen die bijdragen aan het behoud van kuisheid, zoals het Concilie leert in de hierboven geciteerde tekst: "*Allen zullen zich herinneren, vooral oversten, dat deze deugd het best bewaard wordt wanneer er echte broederlijke liefde is in het gemeenschappelijke leven tussen de leden van instituten*"? Of kunnen we nog een stap verder gaan en broederlijk leven niet alleen zien als een bron, maar ook als een vrucht van kuisheid?

We kunnen op dezelfde manier redeneren over broederlijke relaties als over het spirituele leven. We hebben gezien dat het geestelijk leven een essentieel anker is voor een kuis leven, zonder dat het de bron is van zo'n vervulling dat het alle sporen van gemis uitwist. Op dezelfde manier zijn diepe en eerlijke broederlijke relaties een kostbare steun voor hen die zich omwille van God verbinden aan het celibaat, maar ze vervangen of compenseren het gebrek aan ervaring van liefde of van het leven als koppel niet. Het gemeenschapsleven zal des te vruchtbaar zijn als het geleid wordt door mensen die weten hoe ze alleen moeten leven en die de smaak van eenzaamheid te pakken hebben. Het is niet bedoeld om een emotionele leegte op te vullen, maar om ons in staat te stellen een theologale¹ gemeenschap in Christus te leven. Deze gemeenschap kan gebaseerd zijn op wederzijdse sympathie, maar gaat verder dan dat. Dit is wat Enzo Bianchi sterk benadrukt:

Het vitale vermogen tot relatie is verbonden met het al even vitale vermogen tot rouwen. Verder moet je accepteren dat niet iedereen je liefheeft. Het idealisme dat soms met het celibaat gepaard gaat, heeft immers tot gevolg dat de band met de werkelijkheid niet kuis meer is. Er is dus ook een band tussen kuisheid en nederigheid. [In vrijheid en liefde, Ned. vert. 2015, p.110-111.]

De jongste leden aanmoedigen om een stijl van gemeenschapsleven op te bouwen die gekenmerkt wordt door emotionele warmte helpt hen niet om zich voor te bereiden op langdurige trouw. De ups en downs van het leven kunnen het gezicht van een gemeenschap snel veranderen, en de druk van pastoraal of apostolisch werk kan de beschikbaarheid verminderen. Als we geleerd hebben om de gemeenschap te zien als de omgeving die de leemte opvult, zal het verschijnen van conflicten, spanningen of zelfs gewoon een zekere grijsheid in het gemeenschapsklimaat snel ondraaglijk worden.

Voor sommige apostolische religieuzen wordt kuisheid gezien in haar dubbele relatie tot het ambt en het broederlijke leven. Zo leggen bijvoorbeeld de Dominicaanse Constituties in een tekst over kuisheid een nauw verband tussen de oriëntatie op het apostolisch ambt en de vervulling ervan in broederlijke genegenheid en vriendschap:

Steeds meer aangespoord door de liefde van Christus, dat wil zeggen door deze universele goddelijke vriendschap, zullen zij zich in hun apostolisch ambt alles voor allen maken; bovendien zullen zij in het gemeenschappelijk leven binnen hun religieuze en apostolische familie, waarmee zij verbonden zijn door een nauwere band van kuisheid, broederlijke genegenheid en oprechte vriendschap beoefenen. [Const. §28,2]

En een andere passage van deze Constituties maakt kuisheid de bron van de band die de broeders verenigt in het gemeenschappelijke leven waarin ze leven: "*Verbonden door een hogere liefde door de discipline van kuisheid*" [Const. §3,2].

¹ De deugden geloof, hoop en liefde worden **theologaal** genoemd.

Op deze natuurlijke basis - het gemeenschappelijk leven is een krachtige steun voor hen die gekozen hebben voor een levensvorm die gekenmerkt wordt door emotionele ontbering, ook al maakt het dat niet goed - moeten we een theologische dimensie aan het gemeenschappelijk leven geven. Dit is alleen zinvol als het zijn oorsprong en einde vindt in de trinitaire liefde. Ver voorbij een soort affectieve compensatie, geeft het ons de mogelijkheid om er een vorm van liefde zonder vermenging te proeven, waarvan de bron en het ultieme model de relatie is die door de drie goddelijke personen wordt beleefd. Ver voorbij de menselijke solidariteit, die al een eminente waarde heeft, vindt ze in God, en in God alleen, de middelen om de plaats te zijn waar barmhartigheid wordt ervaren. Een christelijke gemeenschap is geen club van volmaakte virtuozen, maar de onbeholpen samenkomst van arme zondaars die zonder geloof niet bij elkaar zouden kunnen blijven. Het is een opmerkelijke genade om op een bepaald moment in je religieuze leven de ervaring te hebben gehad dat je dankzij de barmhartigheid van je broeders en zusters een beproeving hebt doorstaan. In veel religieuze families vragen we om Gods barmhartigheid en die van de broeders voordat we professie doen. Een ding is om het ritueel te beleven, een ander is om het te ervaren op momenten dat alles in duigen lijkt te vallen. Op sommige dagen kan het gebeuren dat we doorgaan met onze verplichtingen omdat anderen erin geloven voor ons, of dat anderen geloven dat we in staat zijn om ze te doen terwijl we er zelf niet meer in geloven. Het kan gebeuren dat, wanneer twijfel of schuldgevoel ons verpletteren, het woord of de blik van een broeder ons de moed geeft om verder te gaan, tenminste één stap. Na tientallen jaren gewijd leven denk ik met dankbaarheid aan deze of gene broeder en zeg tegen mezelf: "*Dankzij hem ben ik er nog.*" Maar de man die ons die dag overeind hield, deed dat niet op basis van zijn persoonlijke energie of optimisme, maar omdat hij wist dat ook hij een vergeven zondaar was, een begunstigde van Gods barmhartigheid en geduld voordat hij er getuige van was.

Timothy Radcliffe schreef: *Radicale crisis vraagt om radicale nieuwheid. De persoon die de crisis doormaakt en de mensen om hem heen moeten ervan overtuigd zijn dat de weg uit de woestijn zowel tijd als verbeeldingskracht vergt. Je moet eruit, maar je moet er levend uitkomen!* Paradoxaal genoeg durft deze tekst ons uit te nodigen om ten volle te leven wat ons religieuze leven inhoudt, inclusief crises: het is misschien minder gevaarlijk voor onze menselijkheid en voor ons religieuze leven om een radicale vraagstelling het hoofd te bieden dan om de gaten op te vullen. Over dit onderwerp, net als in andere passages van zijn brief, benadrukt broeder Timothy dat we worden uitgenodigd om **het leven in overvloed** te ontvangen. Als we in de verleiding komen om onze dorst naar liefde te camoufleren met alcohol, komen we alleen vrij door ons bewust te worden van de dorst naar God die in ons woont. In tegenstelling tot de conventionele opvatting dat we in tijden van beproeving moeten bidden en voor ons geestelijk leven moeten zorgen, leerde broeder Timothy dat het geen kwestie is van een beetje meer bidden, maar van gepassioneerde mystici zijn, ervan overtuigd dat bidden geen kwestie is van meer of minder, maar van leven of dood, omdat het geen plicht is, maar de bron van leven. "*Als onze verlangens de verkeerde kant op gaan, komt dat omdat we tevreden zijn met minuscule bevredigingen.*" [*Promise of life*] In het hart van de woestijn hebben we geen kans om trouw te blijven aan onze verplichtingen, tenzij we ervan overtuigd zijn dat deze trouw voor ons een bron van leven zal zijn. Als het alleen maar een zinloze verloochening blijkt te zijn, is het normaal en tamelijk gezond dat we vluchten. De vraag gaat dan naar de gemeenschap, naar de mensen rondom de persoon die moeilijkheden ervaart: *is wat er gezegd wordt, wat er getoond wordt, over religieus leven aantrekkelijk? Wordt het religieuze leven gepresenteerd als een vorm van leven in de sterkste zin van het woord?* Het lijkt mij dat dat een vernieuwde en stimulerende manier is om naar wederzijdse steun en getuigenis van hoop te kijken. We leven niet samen om met een zucht tussen twee deuren tegen elkaar te zeggen: "*Houd moed, uiteindelijk gaat het voorbij...*". Als een van ons een crisis doormaakt, kan dat ook zijn omdat we in de gemeenschap niet meer met elkaar leven.

Vriendschap

Twee of drie eeuwen lang bleef de discussie over vriendschap op seminaries en in het religieuze leven beperkt tot de jacht op 'bijzondere vriendschappen' en het stigmatiseren van elke vorm van diepere relatie als een onvermijdelijke aanval op de eenheid van de gemeenschap. Na een periode van stilte - waarvan een teken te zien is in het feit dat het conciliaire decreet over religieus leven, *Perfectae caritatis*, er geen toespeling op maakt - zien we nu expliciete aanmoedigingen verschijnen om deze ervaring in het religieuze leven te durven beleven. Dit betekent niet dat de eerder aan de kaak gestelde gevaren zijn verdwenen, maar wel dat het onderscheidingsvermogen is verfijnd. De fameuze bijzondere vriendschappen zijn versmolten relaties, amoureuus zonder dat toe te geven, en die altijd aan de kaak gesteld moeten worden als vergif voor het gemeenschappelijke leven. Een andere vervalsing van vriendschap is vriendjespolitiek, waarbij we medeplichtigheid ontwikkelen, bij voorkeur door anderen te bekritisieren, zonder echt vertrouwen te durven hebben. Maar het is mogelijk om relaties te bedenken en te beleven die van de orde van vriendschap zijn en geen partnerliefde, relaties die niet exclusief zijn, niet bezitterig, die in alle rust ruimte bieden aan verschil en afstand. René Voillaume maakte van de ervaring van vriendschap een noodzakelijke voorwaarde om het leven van een kluizenaar te kunnen overwegen, omdat het het teken is van menselijke en emotionele volwassenheid. Dit werd ook herhaald door een recente Algemene Congregatie van de Sociëteit van Jezus:

In staat zijn tot hechte vriendschappen met jezuïetenbroeders en met vrouwen en mannen die geen jezuïet zijn, en op voet van gelijkheid met anderen kunnen samenwerken, zijn tekenen van affectieve volwassenheid. Vriendschappen kunnen niet alleen een leven van kuisheid ondersteunen, maar ze kunnen ook de affectieve relatie met God die kuisheid met zich meebrengt verdiepen. [1995]

Als kuisheid geworteld is in relatie met God, dan maakt het ons tot wezens die in staat zijn tot relatie. Als ongevoeligheid de tegenovergestelde ondeugd van kuisheid is, dan zou dit ons moeten waarschuwen voor die vreselijke maar vrij frequente vervalsing van kuisheid, namelijk het vermogen om jezelf ontoegankelijk te maken. Onder het voorwendsel van voor iedereen beschikbaar te zijn, alles voor iedereen te zijn zonder enige vorm van voorkeur, kan een religieus of priester maatregelen treffen om zichzelf voor niemand toegankelijk te maken. Hun pastorale naastenliefde is dan puur functioneel, zoals priesters vroeger geleerd werd zich als vrienden te gedragen om zielen te raken, niet om echt vrienden te zijn. Ze kunnen misschien aardige dingen zeggen over vriendschap, het aanbevelen aan de jongeren die ze onder hun hoede hebben, maar ze durven er nooit persoonlijk bij betrokken te raken. Net zo egocentrisch als toen ze tieners waren, kunnen ze de illusie hebben dat ze het zonder elke relatie kunnen stellen die hen op een menselijk niveau betreft. Ze doen dat alleen maar omdat ze er vreselijk bang voor zijn. Hun reactie, als je ze op dit punt probeert uit te dagen, zal zijn om te wijzen op de risico's van emotionele betrokkenheid in een leven dat volledig aan God zou moeten worden overgegeven. Pater Lacordaire zag dit juist als de belangrijkste manier om te leren een levende relatie met God te hebben:

Is vriendschap niet het voorportaal van deze tempel waar we God aanbidden en Hem meer liefhebben dan ons eigen leven? Het is een groot geheim om God lief te hebben door iets anders lief te hebben dan Hem: het is gemakkelijk om Hem dan op de tweede plaats te zetten. Het is een gevaar, daar ben ik het mee eens; maar leidt dit gevaar, dat vermeden wordt door een absolute eenzaamheid van het hart los van God, niet tot een groter kwaad? [Brieven, 1920]

In zijn ogen was het gevaarlijker om je hart af te sluiten voor alle relaties dan om het risico te nemen om een mens in het middelpunt te plaatsen, in plaats van God. Het is een risico dat het waard is om te nemen, want het zijn dit soort relaties die ons hart van steen veranderen in een hart van vlees, die

ons leren om onze terugplooiing op onszelf te doorbreken. Kuisheid wordt beter bevorderd door het ontwikkelen van oprechte vriendschappen dan door ze a priori te verbieden. Het mannelijke religieuze leven leidt vaak tot deze verwarring tussen kuisheid en het gedrag van een beer, en dan nog wel een beer met een slecht humeur. Het doel van de gelofte van kuisheid is niet om een schat te bewaren door hem achter slot en grendel te stoppen en hem te beschermen tegen elk mogelijk giftig contact, maar om te leren liefhebben wanneer je ervoor gekozen hebt om niets boven de liefde van Christus te verkiezen. De manier waarop we naar vrouwen, mannen en alle schepselen kijken, zal door deze aan God gegeven voorkeur worden veranderd, getransformeerd en niet vernietigd, geëvangeliiseerd en niet verboden. Ook hier staat niet alleen het natuurlijke evenwicht op het spel, maar het godgewijde leven.

Lacordaire helpt ons te begrijpen dat we moeten leren "*van God te houden door van iets anders dan God te houden*", door te begrijpen dat God en onze vriend niet dezelfde plaats innemen in ons hart, niet alleen in termen van prioriteit, maar ook in termen van de manier waarop we ons tot elkaar verhouden. Zoals we al gezien hebben, schuilt er een zekere illusie in het idee dat we een relatie met God ontwikkelen die in de plaats komt van een menselijke relatie. Als we dat doen, verlagen we God of Christus tot de status van schepselen. Het zou een basis zijn voor onevenwichtigheden of diepe frustraties, want de relatie met God is geen dialoog zoals we die met een vriend zouden kunnen hebben. We ontmoeten nooit zijn blik; we volgen Hem in geloof en in de nacht.

Kuisheid in het woord

Het gemeenschapsleven is een bevoorrechte plek om een ethiek van het gesproken woord te realiseren, omdat het een plek is om naar elkaar te luisteren. Heel vaak zijn religieuzen, die professionals zijn in luisteren naar mensen van buiten de gemeenschap, slechte luisteraars voor elkaar. Er zijn moeilijkheden, maar ook aspiraties en diepe verlangens van de kant van hun confraters die voor veel religieuzen bijna onhoorbaar zijn. We redden ons door te verwijzen naar de overste ("de prior moet toch ingrijpen..."), of door gesprekken die ons storen te vermijden onder het mom van bezigheden, vermoeidheid of discretie. Onze broeders zullen pas echt tijdig over hun moeilijkheden praten als ze de ervaring hebben gehad dat er in andere omstandigheden echt naar hen geluisterd wordt.

Deze nood aan waarachtige communicatie kan aan de oorsprong staan van een dorst naar ware stilte in het gemeenschapsleven en zelfs in persoonlijke relaties. Geen doodse stilte die ons uitnodigt om alle spraak te weigeren, maar een stilte van gemeenschap en wederzijds respect, waaruit spraak geboren kan worden die geen geklets is. Het is triest om de kwaliteit van de gesprekken te zien in de recreaties van bepaalde contemplatieve gemeenschappen die meestal in stilte leven. Deze stilte, die verondersteld wordt het spirituele leven te voeden en te versterken, maakt tijdens de recreatie plaats voor leeg geklets, of geklets vol kleinzielig bedrog. Onze stilte moet ons voorbereiden op communicatie in waarheid. Natuurlijk is het gemeenschapsleven meestal niet de plek om persoonlijke moeilijkheden te uiten, maar het is wel de context waarin intiemere relaties van de orde van vriendschap of geestelijk advies ervaren kunnen worden. Als ernstige kwesties in het openbaar op een spottende of veroordelende manier worden behandeld, is het waarschijnlijk dat degenen die moeilijkheden ervaren nooit een lid van hun gemeenschap in vertrouwen durven te nemen.

Een ander aspect van deze kwaliteit van spreken in gemeenschap heeft direct te maken met kuisheid. Het kan gebeuren dat we de vrijheid nemen om ons verbaal uit te drukken op gebieden waar we nooit zouden durven handelen, onder het voorwendsel dat het slechts woorden zijn die niet tot consequenties leiden. Maar het is in deze situaties dat we moeten denken aan het onderwijs van Sint Paulus over afgodenaanbidders [1 Kor. 8:1-13], waar hij degenen die denken dat ze vrij zijn uitnodigt om verantwoordelijkheid te nemen voor de zwaksten, die door hun gedrag of hun woorden ten val zouden kunnen komen. Zich baserend op het onderwijs van de brief aan de Efeziërs, merkte Johannes Cassianus

op hoe teveel vrijheid van meningsuiting over het onderwerp kuisheid broeders ten val kan brengen. [Ef. 5, 3-4 in Gesprek 12, 3.1].

Liefde voor jezelf

Christenen zijn bereid om alles te doen voor de liefde van God en voor de liefde van anderen, maar hoe pijnlijk is het voor hen om te horen dat zelfliefde ook deel uitmaakt van de inzet van liefde! Het is gemakkelijk voor hen om zich voor te stellen dat ze geroepen zijn om iedereen lief te hebben, behalve één. Ik geef een cursus over liefde aan de Faculteit Theologie in Lyon; als ik bij het examen uit twee onderwerpen laat kiezen, waarvan er één met zelfliefde te maken heeft, kan ik er zeker van zijn dat de meerderheid van de studenten het andere onderwerp zal kiezen, en dat gebeurt de laatste vijftien jaar keer op keer!

En toch, als we ons inzetten voor een kuis leven op basis van zelfhaat, dan is dat een afwijzing van de schepping, van de incarnatie en van de inwoning van de Geest, zoals we hebben kunnen zien met betrekking tot het lichaam. Bernanos raakte heel diep toen hij de laatste zin van zijn *Dagboek van een plattelandspastoor* schreef:

Het is gemakkelijker dan we denken om onszelf te haten. Genade is jezelf vergeten. Maar als alle trots in ons dood is, dan zou de genade der genaden zijn om onszelf lief te hebben als een van de lijdende leden van Jezus Christus.

De genade van genaden is om van onszelf te houden, niet uit egocentrisme, maar als een lid van het lichaam van Christus. Als zelfliefde een vorm van liefde is, is het theologaal, het gaat als het ware via Christus. Het is geen narcistische zelfbeschouwing, maar de liefde in onszelf voor wat van Christus is, voor wat we gemeen hebben met Christus. Het gaat om de erkenning van onze status als kinderen van God, en daarom is het ontzeggen van elke plaats aan zelfliefde een ernstig vergrijp tegen God. Het gaat ook ons vermogen aan om in broederlijke liefde te leven: *hoe kunnen we ons voorstellen dat we fijngevoeligheid en mededogen jegens anderen tonen als we onszelf met geweld behandelen? Hoe kunnen we geloven dat we de menselijkheid van anderen kunnen respecteren als we niet in staat zijn om in onszelf de menselijkheid te herkennen die we delen met het vleesgeworden Woord?* Aelred van Rievaulx waarschuwde zijn monniken ernstig voor de gevolgen van het definiëren van liefde als het liefhebben van je naaste "als jezelf":

Hoe kan iemand een ander liefhebben als hij zichzelf niet liefheeft, aangezien de liefde volgens welke ieder in zijn eigen ogen waardevol is, als vergelijkingspunt moet dienen om de liefde jegens zijn naaste te reguleren? [Geestelijke vriendschap 3, 128]

Zulke zelfliefde is allesbehalve zelfverheerlijking. Als ik mezelf liefheb in Christus, volgens Christus, dan probeer ik in mezelf te bevorderen wat overeenkomt met de liefde die Christus voor mij heeft. Ik heb mezelf niet lief met liefde als ik vrijwillig toegeeflijk word aan dat wat mij verlaagt. Het mededogen van Christus voor mij trekt me naar het beste toe, het zet me niet vast in mijn inconsistenties. Aelred voegt hieraan toe: *"Iemand heeft zichzelf niet lief als hij iets schandelijks of oneerbaars van zichzelf eist of aan zichzelf toekent."*

Laten we nu eens kijken naar enkele concrete manieren om deze zelfliefde die in Christus ontwikkeld moet worden, voorbij trots, in praktijk te brengen.

Niemand kan zonder genot leven

We hebben al gezien hoe Thomas beweert dat het onmogelijk is om zonder lichamelijk en zintuiglijk genot te leven. Maar het moet gezegd worden dat religieuze en kerkelijke kringen niet de voorvechters zijn van een soepele uitvoering van zo'n uitspraak.

De gebrekkige dialoog en praktijk inzake genot leidt tot een afglijden naar middelmatige of gevaarlijke genoegens, van masturbatie tot alcoholisme. Dezelfde mensen die treurig genoeg klungelen met de impulsen en slechte fantasieën van een vaak onvolwassen seksualiteit zullen de eersten zijn om aanstoot te nemen aan gedrag dat zij onverenigbaar achten met het religieuze leven, simpelweg omdat het gedrag in kwestie met het lichaam te maken heeft of omdat degenen die zich ermee bezighouden er plezier in lijken te hebben. Natuurlijk is voor religieuze mensen, net als voor alle mensen, het zoeken naar plezier omwille van het plezier zelf een doodlopende weg. Wie plezier zoekt omwille van het plezier, zonder dat dit plezier openstaat voor iets buiten zichzelf, en alleen op zoek is naar het nuttige en het aangename, zit gevangen in een infantiel gedrag dat de heilige Thomas beschreef vóór Freud en Nietzsche. Maar we moeten ook erkennen dat goed doen een bron van plezier is.

Vanuit dit gezichtspunt wordt plezier niet uitgesteld tot een ander leven of beschreven als een mogelijke aanvulling op het morele leven dat we eigenlijk zoveel mogelijk moeten vermijden. Genot voltooit de goede daad. Het vervolmaakt hem door hem te voltooien en vooral door de aandacht die het handelende subject eraan geeft te vervolmaken. Zo is het, zelfs en vooral in het morele leven, omdat iemand er plezier in vindt, dat hij handelingen aangaat en ze van harte uitvoert. Sint Thomas gaat zelfs zo ver dat hij zegt dat een handeling niet volmaakt goed kan zijn als er geen plezier in het goede is. Dit is cruciaal voor de leer van morele inspanning of geestelijke strijd.

Plezier in het goede doen is het beste criterium voor een authentiek deugdzame activiteit en de garantie voor volharding in de deugd. Deze prachtige manier om het plezier van de deugd te ervaren sluit zintuiglijke en lichamelijke genoegens geenszins uit, zolang ze maar getemperd en gereguleerd worden door de intelligentie. [A. Plé, Par devoir ou par plaisir, 1982, p. 186].

We vinden hier de leer van de gewoonte (*habitus*) en dus van de deugd, die plaats laat voor genot: deze geeft aanleiding tot handelingen die natuurlijk, eenvoudig, vastberaden en met genoeg worden verricht. Een groot deel van de moraal zou kunnen worden samengevat door deze notie van plezier: het is onmogelijk om te volharden in de deugd en in het morele leven als je er geen plezier in vindt, en dit plezier kan alleen ontstaan en groeien in morele handelingen als de rede er vrede mee heeft. Het morele leven zal niet noodzakelijkerwijs leiden tot lichamelijk en gevoelig plezier, maar het zal de innerlijke vrede en harmonie vergroten van degenen die leven volgens wat juist is, volgens hun verstand.

Het is nuttig om, wanneer we nadenken over kuisheid of wanneer we jonge mensen proberen te trainen in het kuise leven, te hameren op het belang van de plaats van genot in het morele leven, te onderstrepen hoe het een krachtige bron, zo niet de enige bron, is voor geestelijke strijd en morele inspanning. Het zou een centraal aspect moeten zijn van alle opvoeding en vermaning. Het heeft geen zin om de Wet te verkondigen en aan te sporen deze te volgen, als we niet tegelijkertijd duidelijk maken dat het volgen ervan een bron van plezier is. Als we vermaand worden om een kwaad dat ons een bepaald aangenaam genoegens verschaft niet te doen, alleen maar omdat het verboden is, zullen we waarschijnlijk niet gemotiveerd zijn om onszelf dit toegankelijke en bekende genoegens te ontnemen, alleen maar om niet meer schuldig te zijn, om een zuiver geweten te hebben. Laten we ook hier luisteren naar de gevolgen van de uitspraak van Sint Thomas:

*Mensen die geen plezier ervaren in de activiteiten van de deugd, kunnen er niet in volharden.
[In Ethic. Nic. 10,6].*

Het enige wat ons echt en diep motiveert is het najagen van plezier en geluk. Daarom is er - zelfs in het priesterambt en in het godgewijde leven - een goedmoedig hedonisme, dat ons niet opsluit in genot, dat er niet het uiteindelijke doel van ons handelen van maakt, maar dat ons laat beseffen dat goed doen goed voor me is en slecht doen slecht voor me is. Is dit niet de vertaling van wat de Bijbel herhaalt als hij de Wet onderwijst: "*Doe dit en je zult leven*"? [Dt 30,6; Spreuken 4,4; 7,2] Wanneer we priesters en religieuzen proberen te helpen om balans te vinden in hun gevoelsleven, is het essentieel om te durven nadenken over de plaats van plezier in hun bestaan. Het zou theologisch niet juist zijn om ons te beperken tot plezier als uitlaatklep. We moeten kijken naar de plaats die in alle rust wordt toegekend aan plezier "in de activiteiten van de deugd" en niet wat we tussen haakjes onszelf toestaan. Hoe worden feestdagen beleefd? Staan we onszelf toe, persoonlijk en als gemeenschap, om mijlpalen in het leven te vieren, de publicatie van een boek dat veel inspanning heeft gekost, of de voltooiing van werk dat voor sommigen een uitzonderlijke vermoeidheid heeft veroorzaakt?

Van je eigen lichaam houden

De heilige Thomas erkent dat we ons eigen lichaam met genegenheid moeten liefhebben, omdat het door God geschapen is en "*door de werken die we met ons lichaam doen, kunnen we de volmaakte vreugde van God bereiken*". Van jezelf houden met liefde is dus niet toegeeflijk zijn aan wat de ziel bezwaart, aan de verlangens die ons wegtrekken van God, maar in staat zijn ons te verheugen in het dienen van God door middel van ons lichaam. Dit is wat de Brief aan de Hebreeënen toepast op Christus: "*Bij zijn intrede in de wereld zei Christus: 'U wilde geen offer of offergave, maar U hebt Mij een lichaam bereid'*" [Heb 10:5]. Sinds het Concilie heeft de katholieke kerk opnieuw benadrukt dat onderdompeling de normale ritus is voor de kinderdoop. Hiermee willen we laten zien dat het de hele persoon is die wordt ondergedompeld in het paasmysterie, dat we daarin niet binnengaan met het topje van een vinger, door een klein druppeltje water dat over het voorhoofd glijdt. Op dezelfde manier zouden we kunnen hopen dat het menselijk lichaam het voorwerp zou zijn van een soortgelijke onderdompeling in het religieuze leven. Vroeger nam deze fysieke betrokkenheid alleen de vorm aan van pijn, maar dit gebeurde ongetwijfeld in grotere mate dan tegenwoordig. In welke omstandigheden zijn religieuzen lichamelijk betrokken? We zouden kunnen antwoorden dat dit op elk moment is, omdat er geen religieus is zonder lichaam, maar dat is niet bevredigend. Wat zijn, afgezien van de rituelen van professie en wijding, de gebaren, de handelingen waarmee we expliciet een verband leggen en ervaren tussen religieuze betrokkenheid en de lichamelijke dimensie van ons bestaan? Heb je in kerkelijke kringen wel eens gemerkt hoe moeilijk het is om je gewoon te laten helpen? "Wil je dat ik een kopje koffie voor je haal? Nee, natuurlijk niet, dat haal ik zelf wel...". Hoe komt het dat de eenvoudigste gebaren van dienstbaarheid en wederzijdse hulp, om niet te zeggen genegenheid, zo gemakkelijk worden opgevat als inbreuken op de autonomie? En als het gaat om de relatie met het eigen lichaam, wie is er dan bereid om te zeggen dat de mogelijkheden voor lichamelijk plezier die men vindt (sport, doe-het-zelf, vakantie, dans, kookkunst, etc.) deel uitmaken van ons religieuze leven en niet slechts een onderbreking ervan zijn? Of is het vandaag mogelijk om elementen te vinden voor reflectie op wat we een ethiek van gebaren in het religieuze leven zouden kunnen noemen? We hebben het vaak over de kwetsbaarheid van de jongere generaties. Ik zou daarentegen willen benadrukken dat de generaties in kwestie, vaak onderworpen aan zeer zware apostolische of institutionele lasten, machteloos staan tegenover het affectieve en lichamelijke leven, omdat de gedragsnormen op dit gebied in de wereld en in het religieuze leven zijn ineengezakt en niet zijn vervangen. Niemand durft erover te praten, iedereen knutselt op zijn eigen manier een evenwichtig leven in elkaar en wacht op de eerste gezondheidsproblemen of een plotselinge seksuele daad om deze kwesties en deze evenwichten onder de aandacht

te brengen. Het is essentieel dat een hedendaags gesprek over kuisheid rekening houdt met de uitdagingen van het evangeliseren van deze lichamelijke dimensie van religieus leven.

Van je menselijk lichaam houden

"Het is makkelijker dan je denkt om jezelf te haten", zei Bernanos' plattelandspastoor. Dit geldt vooral voor mannen, die zich vaak ongemakkelijk voelen bij hun identiteit als man, zoals we al hebben besproken. [*hfdst 4 § Getekend door gebrek, maar toch zijn het nog mannen*] Als mannen afstand doen van de uitoefening van hun mannelijke seksualiteit, kunnen ze zichzelf gaan haten en alles op een afstand houden dat hen herinnert aan dat deel van hun identiteit als man waarvan ze denken afstand te hebben gedaan. Waarom is het zo gemakkelijk om seminaristen of religieuzen op straat te herkennen, simpelweg aan de manier waarop ze zich fysiek gedragen, ongeacht hun kleding? Waarom denken we bij het zien van een man met een ietwat onhandig lichaam meteen dat hij een priester of religieus moet zijn, en vaak vergissen we ons niet? Er zijn psychologische redenen aangevoerd om de moeilijkheid te verklaren die veel mannen hebben om zich op hun gemak te voelen met hun lichaam: omdat het lichaam volledig wordt ervaren als het domein van de moeder, zal de zoon zichzelf structureren door op dit punt opzettelijk een zo radicaal mogelijk verschil aan te geven. Zijn lichaam kan geen sensualiteit of zwakte uitdrukken, wat in zijn ogen tekenen van vrouwelijkheid zijn.

*Zonen ontwikkelen zich niet gauw positief ten opzichte van het lichaam van de vader, maar veeleer negatief ten opzichte van het lichaam van de moeder en het vrouwelijke lichaam. Deze stand van zaken leidt tot een verstoring in de relatie van mannen met hun eigen lichaam. Het resultaat is een onderdrukking van alle sensualiteit en lichamelijkeheid. In de geest van de zoon kunnen mannen het zich niet veroorloven om zich te laten aanraken, te knuffelen, te ruiken, te lachen of te huilen; hij heeft deze gedragingen alleen bij zijn moeder gezien. Adolescenten zullen proberen te ontkennen dat ze een lichaam hebben. [G. Corneau, *Père manquant ...*, 1989, p. 28].*

Zoals psychoanalyticus Didier Dumas ook opmerkt, zijn mannen over het algemeen niet in staat om genot te ervaren op een andere manier dan strikt genitaal, wat hun vermogen om emotioneel en erotisch te communiceren aanzienlijk verarmt. Dit hangt niet samen met een bepaalde seksuele fysiologie van de man, maar met de afstand die hij van jongs af aan heeft moeten nemen tot zijn eigen lichaam.

Als het heel gewoon is voor mannen om dergelijke moeilijkheden te ervaren, is het niet verrassend dat ze worden geaccentueerd in levensstijlen die niet alleen de onderdrukking van alle seksualiteit aanmoedigen, maar ook van alle affectieve of emotionele expressie. We moeten creatief zijn op dit gebied om elkaar te steunen in de rustige acceptatie van ons lichaam, zowel in zijn schoonheid als in zijn beperkingen, en in de expressie van onze emoties. Als jonge religieus had ik de gelegenheid om een paar jaar in gemeenschap te leven met een oudere broeder die de neiging had tot indrukwekkende woedeaanvallen die hij niet onder controle had. Maar hij had een manier gevonden om ze ongevaarlijk te maken voor de gemeenschap door ze van tevoren aan te kondigen, wanneer hij de druk in zich voelde opbouwen. Als hij in een kapittel met een ietwat gebroken stem aankondigde: "Ik denk dat ik boos ga worden", en vervolgens ontplofte, keek de gemeenschap hem aan met een vriendelijkheid die ik me nog herinner, en men liet de storm gaan. Omdat de woede niet onderdrukt was, hield ze niet aan, en omdat hij herkend werd voor wat hij was, werd de broeder niet meegesleurd in buitensporigheden, zoals iemand die wanhoopt om gehoord te worden. Het was een mooie, maar al te zeldzame les, die liet zien dat je emoties durven uiten veel minder giftig is dan dagenlang een gespannen stilte in stand houden, vol van toespelingen.

Anderzijds heb ik gehoord van twee jonge monniken die het goed met elkaar konden vinden. Een van hen nam ooit het risico om de ander te vertellen dat hij van hem hield, wat voor de ander zo onverdraaglijk leek dat ze dertig jaar later nog steeds niet met elkaar praten, omdat de ontvanger van dit vertrouwen het onmiddellijk interpreteerde als een seksuele uitnodiging, wat het niet was. In al onze preken praten we over liefde tot het publiek erbij neervalt, maar het lijkt onverdraaglijk om te horen dat er van ons gehouden wordt. Waarom genegenheid reduceren tot genitaal genot, en dus tot het schenden van onze verplichtingen? Waarom alle emotie verdenken en als gevaarlijk beschouwen? Aelred van Rievaulx, een metgezel van Sint Bernardus en een zeer goede analist van de oorzaken van aantrekkingskracht tussen twee mensen, ook tussen monniken, was subtieler dan wij toen hij ons uitnodigde om rustig te kijken naar de emoties die in ons opkomen en daar alles uit te halen wat kan bijdragen aan liefde voor God en liefde voor de naaste. Hij benadrukte dat het weigeren van alle aantrekkingskracht tot anderen het risico met zich meebrengt God te beledigen, omdat we in de eerste plaats worden aangetrokken door wat mooi en goed is en afkomstig is van Hem. "*De aantrekkingskracht waardoor onze geest naar God wordt toegetrokken, moet voorrang hebben op alle andere*" [*Spiegel van de liefde*, 3, 72] Om dit te durven doen, moeten we de angst hebben afgezworen en onszelf niet haten.